

Немотивовані прислівники місця як дериваційна база в українській і польській мовах

Анна Будзяк

Ягеллонський університет, Краків – Польща
anna.budziak@uj.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-0714-3923>

Niemotywowane przysłówki miejsca jako baza derywacyjna w języku ukraińskim i polskim

Anna Budziak

Uniwersytet Jagielloński, Kraków – Polska

STRESZCZENIE. Artykuł jest poświęcony analizie porównawczej możliwości słotwórczych ukraińskich i polskich przysłówków miejsca, wywodzących się z zaimków, z którymi utraciły związek motywacyjny. Analiza pokazała, że ukraińskie derywaty są bardziej zróżnicowane niż polskie oraz że w języku ukraińskim występuje więcej form derywowanych od niemotywowanych przysłówków miejsca. W porównaniu z językiem polskim, w języku ukraińskim używanych jest znacznie więcej derywatów o funkcji pragmatycznej, na przykład *тутечки, тамечки, тутеньки*, a także stosunkowo duża jest liczba form nieokreślonych, takich jak na przykład *аби́де, будь-де, бозна-де, казна-де, невідь-де, хтозна-де, куди-будь, куди-небудь*, niemających najczęściej bliskich odpowiedników w języku polskim.

Słowa kluczowe: przysłówki, słotwórstwo, język ukraiński, język polski, derywaty

The unmotivated adverbs of place as a derivational base in the Ukrainian and Polish languages

Anna Budziak

Jagiellonian University in Kraków – Poland

ABSTRACT. The article deals with the comparative analysis of the word-formation possibilities of the Ukrainian and Polish adverbs of place that have lost their motivational link with the pronouns from which they derived. Ukrainian derivatives are more diversified, and in the Ukrainian language features more derivational forms from the unmotivated adverbs of place. In comparison with Polish, Ukrainian has numerous derivatives with a pragmatic function: *тутечки, тамечки, тутеньки*, and a lot of such undefined forms as *десь, абиде, будь-де, бозна-де, казна-де, невідь-де, хтозна-де, куди-будь, куди-небудь* etc., which have no close equivalents in Polish, just the adverbs somewhere, somewhere, anywhere, anywhere with the suffixes *-ś* and *-kolwiek* – *gdzieś, skądś, gdziekolwiek, dokądkolwiek*.

Keywords: adverb, word-formation, the Ukrainian language, the Polish language, derivative

Вступ

Предметом дослідження є дериваційна спроможність українських і польських прислівників місця, які втратили співвідносність із вихідними для них займенниками (тобто займенникових або немотивованих прислівників, найархаїчнішої групи слів цього класу)¹. Прислівники з погляду словотвору є маргінальними й водночас проблематичними одиницями мови. Мотивовані прислівники, зберігаючи лексичне значення твірних слів, не мають властивого тільки їм лексичного значення, а займенникові прислівники є специфічним розрядом узагальнено-вказівних форм, що позначають ознаку взагалі, наповнювану конкретним змістом під час комунікації. Неможливим є морфологічне членування займенникових прислівників. Як давні займенникові корені, так і афіксальні морфеми, що в минулому утворили такі прислівники, не мають сьогодні свого первісного значення. Наприклад: прислівник *de/gdzie* виник ще в праслов'янський період унаслідок поєднання колишнього займенника **kъ* із суфіксом **-de*. В аналізованих мовах по-різному відбувся розвиток наведених еквівалентів: в українській не зберігся початковий кореневий займенник, а колишній суфікс став коренем сучасного прислівника [Bezpalko

¹ В українському мовознавстві такі слова за функціонально-синтаксичним критерієм зараховують до прислівників. У польських лінгвістичних працях їх часто окреслюють як *zaimki przysłówne*. Тут використано терміни, прийняті в українській мовознавчій традиції.

1957: 357]; у польській мові приголосний [d] перейшов у м'який звук, а [k] після занепаду слабкого [ъ] був асимільований за дзвінкістю [Cyran 1967: 18].

В аналізованих мовах по-різному відбувся розвиток наведених еквівалентів: в українській не зберігся початковий кореневий займенник, а колишній суфікс став коренем сучасного прислівника [Bezpalko 1957: 357]; у польській мові приголосний [d] перейшов у м'який звук, а [k] після занепаду слабкого [ъ] асимілювався за дзвінкістю [Cyran 1967: 18].

У дослідженні проаналізовано прислівникові деривати в синхронному аспекті, використано основоцентричний підхід – описано будову словотвірних гнізд з вершинами-просторовими прислівниками, зосереджено увагу на класифікації похідних форм за семантичним та функціональним критеріями, вказуючи на тип деривації, використаний для утворення нових слів. Мета праці – порівняти фрагменти системи сучасного відприслівникового словотворення; показати, скільки подібного є в дериваційних системах обох мов та які явища характерні тільки для однієї мови.

Серед польських учених, що займалися проблемою прислівника слід вказати: Ренату Гжегорчикову, Мацея Гроховського, Станіслава Йодловського, Яна Сафаревича, Яна Токарського, Владислава Цирана, вибраними прислівниками займалися напр.: Емілія Кубіцька, Дагмара Марин, Аліція Нагурко, Зузанна Тополінська, Ельжбета Янус. Український прислівник був предметом досліджень таких учених, як наприклад: Петро Білоусенко, Юлія Божко, Катерина Городенська, Ігор Даценко, Василь Німчук, Ірина Ощипко, Іван Чапля та ін. Проте в існуючих наукових текстах конфронтативна українсько-польська перспектива відсутня. Монографія Ірини Кононенко – найповніше порівняння української та польської мов – займенниковим прислівникам у словотвірному аспекті приділяє небагато уваги [Kononenko 2012: 67]. Контрастивне дослідження прислівників з погляду словотвору вимагає поглибленого дослідження, що частково здійснює проведений нижче аналіз.

Займенникові просторові прислівники, деривати яких описано нижче, поділяються на дві значеннєві групи: можуть стосуватися місця, в якому відбувається дія [de/gdzie; tym/tu, tutaj і протилежні їм за значенням прислівники там/tam; інде²; всюди/усюду/(wszędę) wszędzie, або окреслювати дієслова руху куди/dokąd, звідки, відкіль/skąd, сюди, туди, tędy, (з)відси, відсіль/stąd і протилежні їм форми (з)відти, відтіль/stamtąd]³.

² Польське *indziej* є складовою частиною аналітичних прислівників *gdzie indziej, kiedy indziej* і т. п. Самостійно не вживається.

³ У польській мові форми *skąd, dokąd, stąd, dotąd* з'явилися внаслідок злиття з прийменником давніх форм на *-ąd*, напр.: *skąd* < **sъ kędъ* [Cyran 1967: 33, 36]. Сучасний мовець не в змозі асоціювати їх з колишніми займенниками, тому вони немотивовані. Мирослав Скаржинський у гніздовому словникові польської мови фіксував їх як деривати займенника *ten* (*dotąd, odtąd*,

Торкаючись проблеми семантичних відмінностей займенникових прислівників місця, треба підкреслити, що між українськими й польськими словами помітні різниці, які мають зв'язок з опозиціями місце/рух та місце, у якому відбувається комунікація/віддалений пункт. У польській мові немає протиставлених еквівалентів *тут* – *сюди*, *там* – *туди* ні *туди* – *сюди*. З дієсловами руху сполучуються прислівники *tu*, *tutaj*, *tam*, що не мають пари, яка окреслювала б динамічну дію (*przyszedł tu* або *tutaj*, *poszedł tam*). В усному спілкуванні майже не вживається теж питальний прислівник *dokąd* – його заміняє форма *gdzie*. Уживана в сучасній мові лексема *tędy* стосується динамічної дії, але вказує шлях, якимсь чином (жестом, словом) окреслений мовцем. Вона протиставляється прислівникові *tamtędy*, який відноситься до віддаленої дороги ('тим шляхом'). Наприклад, можна сказати: *przyszedł do nas tędy/my jesteśmy tu/i poszedł do nich tędy/oni są tam/*('вказаним шляхом'). Польська форма *siędy* ('тим шляхом') належить до пасивної лексики і функціонує лише у виразах *tędy*, *siędy* та *siędy i owędy* ('різними шляхами; у різних місцях'). Уже архаїзовані в сучасній мові теж форми *wszędę*, яку замінив прислівник *wszędzie*, та *kędy*, яку витіснила лексема *którédy*, утворена від іншого кореня. Прислівник *wszędę*, який словники фіксують з ремаркою *давній*, на відміну від двох попередніх (*siędy*, *kędy*), має в сучасній польській мові кілька дериватів.

Треба підкреслити, що в обох мовах, у залежності від контексту, в якому вживаються названі прислівники, різниця між протиставленими словами може бути невелика. Наприклад Рената Гжегорчикова [Grzegorzczukowa 1975: 115], порівнюючи функціонування прислівників *tu* і *tam*, наводить речення: *Przyszedł do biura, tu zastał już czekającego Pawła; Poszedł do teatru, tam spotkał znajomego*, які показують, що обидві форми мають здатність указувати віддалений пункт. Іншим прикладом нівелювання таких опозицій можуть бути українські форми *там* і *туди*: статичні прислівники *тут*, *там* інколи вказують напрямок руху. Наприклад, *пійшов там* [HRAK].

З-посеред похідних слів, знайдених у сучасних словниках і в мережі Інтернет, виключено явно застарілі та діалектні форми (перш за все вузькодіалектні, але й фіксовані тлумачними словниками як діалектні)⁴. Проте, щоб показати нові явища, враховано поодинокі неологізми⁵.

stąd, *stamtąd*) і застарілого *kędy* (*dokąd*, *donikąd*, *odkąd*, *skąd*), підкреслюючи у вступному слові, що таке рішення можна вважати дискусійним [Skarżyński 2004: IX, 85, 98–99].

⁴ Оскільки в SUM без ремарок фіксуються лексеми, які не вживаються активно в сучасному мовленні, а подані приклади наводяться інколи лише за текстами XIX ст., в українському матеріалі можуть бути наявні також застарілі слова.

⁵ Подані нижче форми фіксовані в SUM-20, SUM-11 та словнику польської мови (SJP PWN), що в електронному варіанті мають пошукову систему. У тексті вказано інші джерела тільки тоді, коли наведені форми відсутні в названих словниках.

Обсяг статті не дозволяє ширше описати змін семантики окремих форм згадуваних тут прислівників, тому аналіз обмежено до дериватів, утворених морфологічними словотвірними способами. Не враховано також аналітичних прислівників.

Характеристика словотвірних гнізд

Разом проаналізовано 24 гнізда (8 польських, 14 українських – 3 українські прислівники, як було сказано, не мають польських відповідників, а інші три прислівники-вершини – це синонімічні різнокореневі форми). У досліджуваних словотвірних гніздах наявні 33 польські деривати та 106 українських похідних слів (не беручи до уваги багатозначності аналізованих форм). Словотвірний потенціал основних слів невеликий. Гнізда не розбудовані, більшість із них містить лише кілька дериватів, причому жодне польське слово-вершина не творить навіть 10 похідних форм. Найбільші українські гнізда мають питальні прислівники: *де* (23 деривати) і *куди* (19 дериватів), прислівник *там* – вершина найбільш розбудованого польського гнізда – лише 7 дериватів.

Словотвірні ланцюжки, що входять до складу аналізованих гнізд, творяться за такими схемами⁶: Adv Adv (напр.: *gdzie* → *gdzieś*; *тут* → *тутеньки*); Adv Adv Adv (напр.: *de* → *десь* → *десь-то*); Adv Adv Adv Adv (напр.: *відкіля* → *відкіля* → *звідкіля* → *звідкілясь*); Adv Adj (напр.: *tam* → *tamtejszy*; *тут* → *тутешній*); Adv Adj Adj (напр.: *tu* → *tutejszy* → *nietutejszy*; *тут* → *тутешній* → *нетутешній*); Adv Adj S (напр.: *wszędę* → *wszędobylski* → *wszędobylstwo*); Adv S (напр.: *tu* → *tubylec*; *всюди* → *всюдихід*); Adv S S S (*tu* → *tumiwizizm* → *tumiwista* → *tumiwistka*); Adv V S (*куди* → *кудикувати* → *кудикало*); Adv Pron (*ten* → *tamten*, *tamta*, *tamto*). Варто помітити, що на 10 наведених вище схем аж 7 властивих тільки одній з мов: Adv Adv Adv, Adv Adv Adv Adv і Adv V S – українській, а Adv Adj S, Adv S S S, Adv Pron – польській мові. Найдовші ланцюжки мають три дериваційні такти: у польському гнізді з вершиною *tu* на третьому такті з'являється іменник *tumiwistka*, в українській мові ланцюжки з трьома тактами містять тільки прислівникові похідні форми. Більшість дериватів утворюється на першому, часто – єдиному, такті. Серед дериватів в аналізованих гніздах переважають прислівникові формації, яких в польській мові майже 70%, а в українській – близько 80%).

⁶ Далі використано умовні скорочення: Adv = прислівник, Adj = прикметник, S = іменник, Pron = займенник, V = дієслово.

Характеристика дериватів

1. *Прислівникові деривати*. Українська мова вирізняється численністю і різноманітністю неозначених прислівників, утворюваних за допомогою колишніх часток: *-сь* (*десь, кудись, звідкілясь*), *-небудь* (*куди-небудь, звідки-небудь*), *-будь* (*куди-будь*), *аби-* (*абиде, абикуди*), *хтозна-* (*хтозна-де, хтозна-куди, хтозна-звідки*), *бозна-* (*бозна-де, бозна-куди, бозна-звідки*), *чортзна-* (*чортзна-куди*), *казна-* (*казна-де, казна-куди, казна-звідки*), *невідь-* (*невідь-де, невідь-куди, невідь-звідки*), *будь-* (*будь-де, будь-куди*). До неозначених прислівників слід зарахувати й прислівникові деривати, утворені за допомогою суфікса *-то*, які традиційно в українській мові вживалися в підсилювальному значенні, а сьогодні здебільшого функціонують як неозначені: *десь-то, там-то, туди-то* [Karavanskyi 1994: 64–65]⁷. У польській мові подібний до українського еквівалент мають лише форми на *-ś* (*gdzieś, skądś, dokądś*). Іншою польською словотвірною морфемою, що утворює неозначені прислівники, є первісна частка *-kolwiek* (*gdziekolwiek, skądkolwiek, dokądkkolwiek*). Форматції, побудовані за допомогою *-сь/-ś, -то*, означають неокреслене в найзагальнішому розумінні місце, а ті, до складу яких входять: *-kolwiek, аби-, -небудь, -будь, будь-*, здебільшого довільне неокреслене місце (яке загодно, мовцеві воно байдуже). Форми, утворені додаванням *хтозна-, бозна-, чортзна-, казна-, невідь-*, додатково повідомляють про відсутність інформації про місце ('не відомо яке'). У польській мові в такому значенні функціонують лише аналітичні вирази типу: *bóg wie gdzie, czort wie skąd, nie wiadomo skąd*. Усі польські деривати стилістично нейтральні, тоді коли більшість українських похідних форм має теж прагматичну функцію⁸. Нейтральними лишаються тільки деякі форми із *-сь* та *-небудь*.

Подібно до українських заперечних прислівників, що мають у своїй будові словотвірну частку *ні-* (*ніде, нікуди, нізвідки, нізвідкіля*), виглядає польський прислівник *nigdzie*. Інші польські неокреслені форми – *znikąd, donikąd* – на синхронному рівні немотивовані. Особливістю української мови є розрізнення значення заперечних прислівників завдяки зміні наголосу. Форми з наголошеним першим складом (*ніде, нізвідки, нікуди* та її дериват *понікуди*) не

⁷ Святослав Караванський підкреслює, що характерною для української мови функцією словотвірної частки *-то* була підсилювальна функція, а сучасне отождествлення значення слів, таких як *десь* і *десь-то* з'явилося під впливом російської мови, в якій *-то* творить форми неозначених прислівників та займенників [Karavanskyi 1994: 64–65]. Ще в SUM-11 зафіксовано два значення форми *там-то* (1. 'в якомусь певному місці', 2. 'саме в цьому місці').

⁸ За Аліцією Нагурко, яка про прагматичну функцію говорить тоді, коли передається перш за все суб'єктивного-оцінний, емоційний, зміст [Nagórko 2007: 222–225]. Авторка до проблем, пов'язаних з прагматикою мови, зараховує також стилістичні питання (прагматична синонімія).

мають еквівалентів у польській мові, в якій подібне значення можна виразити лише аналітично (*nie ma dokąd, nie ma gdzie, nie ma skąd*).

Характерним для української мови є багатство дериватів з прагматичною функцією. Крім згаданих вище численних неозначених форм, тут вирізняються прислівники з суфіксами *-еньки, -енька, -ечка*, які вносять експресивний відтінок або значення підсилення висловлюваної думки (*таменьки, тутеньки, отутеньки; тутечки, отамечки, ондечки, осьдечки; тутечка*). Серед українських підсилювальних прислівникових дериватів знаходяться також форми, утворені за допомогою початкового *о-* (*отут, отутеньки, отуди, осюди, отам, отамо, отамечки*) або *а-* (*аніде*). Цього типу прислівники в польській мові творяться шляхом додавання первісної частки *же*, (*skądże, dokądże, tamże*) і *-ż* (*tuż*). Виключно в українській мові від кількох прислівників утворюються розмовні деривати *тудою, кудою, сюдою*, що нагадують інші прислівники (такі як: *горою, силою*, де *-ою* походить від іменникового закінчення).

Специфічну групу українських прислівників місця творять розмовні форми, які закінчуються на *-іль* та *-іля*, типу *відтіль* і *відтіля*. Вони є твірними словами для прислівників типу: *звідтіль, звідтіля, нівідкіля, звідкілясь, звідкільсь*. Хоча генетично вони не походять від форм *(з)відки, (з)відти*, мають таке ж значення, тому сьогодні можуть пересіченими мовцями сприйматися як деривати названих прислівників (напр.: **звідки* → *з+відкіля* → *звідкіля+сь*)⁹.

Інший ряд синонімів, що використовуються стилістично, творять префіксальні деривати: *звідусіль* та рідкі *відусюди, зусюди*, які відповідають польському *zewsząd* 'з усіх боків'. Префікси (колишні прийменники) додають до твірного прислівника значення наявності вихідного пункту, визначення напрямку руху¹⁰.

Багато українських дериватів, які використовуються в стилістичному плані, виникло внаслідок складання основ. Це, здебільшого, розмовні форми. Серед них наявні тавтологічні деривати *сюди-туди, туди-сюди* із динамічним значенням та їхній статичний відповідник *там-сям*; розмовна форма *десь-інде* – синонім *деінде* та їхній динамічний відповідник *куди-інде*; розмов-

⁹ Напр.: *звідки* ← *з+від+*к* (*ки*, ймовірно, за аналогією до *поки, доки*); *(з)відкіль* ← *отъ+*коль*; *(з)відкіля* ← др. *отъколь*, в якому займенниковий компонент стоїть у формі родового відмінка однини. Тавтологічні прислівники *відкіль* і *відкіля* мають спільний корінь, тому в синхронному плані можна їх зарахувати до одного словотвірного гнізда. Це стосується теж форм *відтіль* і *відтіля, відсіль* і *відсіля*.

¹⁰ За Крістіне Неттеберг, прийменники й префікси слід уважати функціональними варіантами, які належать до різних мовних категорій – прийменники є показником відмінкових реляцій, а префікси використовуються для деривації [Netteberg 1959: 19]. Польські прийменникові прислівники: *skąd, stąd, stamtąd; odkąd, odtąd*, а також *dokąd, donikąd, dotąd* та некодифікований *dotamtąd* немотивовані. У сучасній польській мові не існують форми **kąd, *tąd*. Можна скласти перифраз префіксальної форми *stamtąd*, оскільки вона містить основу *tam*.

ні вказівні прислівники, які вказують на невіддалене місце *осьдечки, осьде, онде, ондечки* (два останні можуть теж стосуватися місця на певній відстані). Розмовний характер мають теж композити *подекуди, понікуди* та *десь-інколи*, в яких відчутний зв'язок з прислівниками *де* та *куди*, проте проблематичним є створення словотвірного парафразу. Синонімічний ряд прислівників зі значенням 'у різних місцях' доповнюють окремі деривати, що утворилися шляхом редуплікації – прислівник *де-де* і його розмовні відповідники *де-не-де* та *десь-не-десь* ('зрідка'). У польській мові функціонує нейтральна складна форма *gdzieniegdzie*, яка не має синонімів з прагматичною функцією.

2. *Прикметники*. Прикметникові форми з'являються як в українській, так і в польській мові. Вони створюються за допомогою різних суфіксів: українські містять суфікс *-ин-ий* (*тутешній, нетутешній, нікудишній*); польські – *-ejsz-y* (*tutejszy, nietutejszy*) або *sk-i* (*wszędobylski*). Вони утворюються на першому або на другому дериваційному такті. Польські слова *tameczny, tamtoroczny, tamtowieczny*, зафіксовані в польському словнику словотвірних гнізд, уже не вживаються в сучасній мові. Натомість інколи можна зустріти некодифіковану форму *tamtegoroczny* (з Інтернету), яка інколи, поруч з нормативним прикметником *ubiegłoroczny*, заміняє архаїзований прислівник *tamtoroczny*. До пасивної лексики належить теж український прикметник *усюдисущий*, фіксований в SUM-11 як книжне слово.

3. *Іменники*. Іменникові похідні форми властиві польській мові. Таких дериватів мало – це поодинокі слова, при творенні яких були використані морфологічні й неморфологічні словотвірні засоби. До їхньої будови входять суфікси характерні для абстрактних іменників: *-izm* (розм. *tumiwizizm*), *-ość* (*wszędobylskość*) та назв осіб *-ist-a* (розм. *tumiwisista*), *-istk-a* (розм. *tumiwisistka*) – ця жіноча форма в сучасній мові має подвійну мотивацію – можна скласти парафраз з використанням чоловічої форми або виводити жіночу форму безпосередньо від абстрактної назви – тут вибрано другу з можливостей). Іменник *tumiwisista* походить від абстрактного *tumiwizizm* ← *tu mi wisi* (розм. 'мені це байдуже'), до якого додано суфікс *-izm*. Так само, некодифікована форма *tumidajka* ← *tu mi daj* + *k-a* (Інтернет: 'місце, в якому часто доходить до випадкових статевих актів, напр. острів на озері') і назва *tubylec* (*tu* + *być* + *-ec*) є результатом поєднання синтаксичної деривації із суфіксальним словотворчим способом. В українському матеріалі похідні іменники майже відсутні. Єдина, некодифікована, форма *кудикало* не записана в сучасних словниках (була фіксована в словнику за редакцією Бориса Грінченка). Її повертають до вжитку сучасні мовці (приклади знаходимо в Інтернеті, наприклад, вірш *Кудикало* Олександра Виженка).

4. *Займенники*. Виключно в польській мові вживаються займенникові деривати: *tamten, tamta, tamto*, що відповідають українським займенникам *той, та, те*. Названі композити належать до гнізда з вершиною *tam* і виникли

внаслідок поєднання прислівника з родовими формами вказівного займенника (*ten, ta, to*).

5. Дієслова. *Кудикати* ← *куди+ка+ти* (пор. з відзайменниковими: *якати, щокати, тикати*) – це єдина дієслівна похідна форма, фіксована давніми словниками та лінгвістичними довідниками. Лексеми не фіксують сучасні словники (SUM-11, SUM-20) ані корпус української мови [HRAK], проте її згадують довідники (напр. Dudka 2010) та, зрідка, сучасні літературні твори (напр.: Vyzhenko, Orach 2010: 41).

Серед похідних форм немотивованих прислівників знаходяться теж слова, утворені лексикально-семантичним або морфологічно-синтаксичним словотвірними способами (прислівникові неосемантизми, поодинокі слова категорії стану, займенники, вигуки, частки), які тут не розглядаються.

Висновки

Більшість немотивованих прислівників місця утворює невеликі словотвірні гнізда. Найбільш розбудоване польське гніздо містить 7 дериватів, українське – 23. Нові форми переважно з'являються на першому дериваційному такті. В обох мовах серед дериватів переважають прислівники, але наявні теж прикметники. Характерними для польської мови є іменникові та займенникові похідні форми, а лише в українському матеріалі знаходимо дієслівний дериват.

Попри те, що українська й польська мови близькоспоріднені, помітні численні різниці в творенні форм похідних від немотивованих прислівників. Аналізованим дериватам рідко відповідають подібні за структурою іншомовні форми. Схожі еквіваленти творять поодинокі прислівники (напр.: *nigdzie, ніде; gdzieś, де; gdzieniegdzie, де-не-де*). Інші словотвірчі морфеми використовуються тільки в одній із мов (напр.: *tutejszy* і *тутешній; gdziekolwiek* і *де-небудь*).

Українські прислівники творять більше похідних слів. Описані українські гнізда містять більше ста дериватів, польські – утричі менше. Особливу увагу привертають численні українські похідні форми з прагматичною функцією (напр.: *осьде, чортзна-де, сюдою*), а серед них демінутиви (напр.: *тутечки, тамечки, ондечки*). Для української мови характерна теж різноманітність неозначених прислівників (напр.: *десь, абиде, будь-де, бозна-де, казна-де, невідь-де, хтозна-де*). Лише в українській мові можливе розрізнення значення заперечних прислівників за допомогою наголосу (напр.: *ніде* і *ні|де*).

Додаткового дослідження вимагають форми похідні від немотивованих прислівників місця, які утворилися за допомогою неморфологічних словотвірних способів, а також аналітичні прислівники.

References

- Bezpalko O., Boichuk M., Zhovtobriukh M., Samiilenko S., Taranenko I., *Istorychna hramatyka ukrainskoi movy*, Kyiv: Vyshcha shkola, 1957.
- Bezpoiasko O., Horodenska K., Rusanivskyi V., *Hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia*, Kyiv: Lybid, 1993.
- Bilousenko P., *Pryslivnyky chasu v suchasnii ukrainskii movi*, „Ukrainska mova i literatura v shkoli”, 1982, no. 7, s. 43–46.
- Bozhko Yu., *Osoblyvosti pryslivnyka yak samostiinoi chastyny movy*, „Linhvistyka”, 2011, no. 3 (24), ch. 2, s. 187–193.
- Chaplia I., *Pryslivnyky v ukrainskii movi*, Kharkiv: Vydavnytstvo Kharkivskoho universytetu, 1960.
- Cyran W., *Przysłówki polskie. Budowa słowotwórcza*, Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1967.
- Datsenko I., *Istoriia formuvannia pryslivnykiv mistsia ukrainskoi movy*, Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho, 2014.
- Dudka O., Shevelieva L., *Ukrainska mova*, Kharkiv: Parus-Druk, 2010, <https://www.scribd.com/document/479335130/dudka-oo-shevelieva-la-ukrayinska-mova-pdf>
- Grochowski M., *Przysłówki i przyimki. Studia ze składni i semantyki języka*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005.
- Grzegorzczak R., *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłówków*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1975.
- Horodenska K., *Pryslivnyk*, [v:] *Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy*, red. I. Vykhovanets, Kyiv: Pulsary, 2004, s. 298–327.
- HRAK – *Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy*, Shvedova M., fon Valdenfels R., Yaryhin S., Rysin A., Starko V., Nikolaenko T. ta in., Kyiv–Lviv–Iena, 2017–2024, <https://uacorporus.org>
- Janus E., *Wykładowiki intensywności cechy (na materiale polskim i rosyjskim)*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1981.
- Jodłowski S., *Studia nad częściami mowy*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1971.
- Karavanskyi S., *Sekrety ukrainskoi movy*, Kyiv: Kobza, 1994.
- Kononenko I., *Język ukraiński i polski: studium kontrastywne*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012.
- Kubicka E., *Przysłówki reprezentujące pojęcie granicy*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2015.
- Maryn D., *Polskie przysłówki tempa. Studium semantyczne*, Warszawa: Bel Studio, 2009.
- Nagórko A., *Przyimki a słowotwórstwo przysłówków*, „Prace Filologiczne”, 2001, t. XLIV, s. 453–462.
- Nagórko A., *Zarys gramatyki polskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- Netteberg K., *O formacjach przyimkowych i przedrostkowych*, „Scando-Slavica”, 1959, t. V, s. 19–29.
- Nimchuk V., *Pryslivnyk*, [v:] *Istoriia ukrainskoi movy. Morfolohiia*, red. V. Nimchuk ta in., Kyiv: Naukova dumka, 1978, s. 342–412.
- Orach O., *Pizhmurky*, [v:] *Pervotsvit: knyha dlia chytannia v doshkilnykh zakladykh*, uklad. L. Hlushchenko, Kharkiv: Ranok, 2010, s. 41.

- Oshchypko I., *Slovotvirna kharakterystyka ukrainskykh pryslivnykiv u porivnianni z rosiiskymy ta polskymy (model po-....-omu/ -y)*, „Visnyk LDU. Serii filolohichna”, 1979, vyp. 11, s. 44–52.
- Safarewicz J., *O funkcji przysłówków w języku polskim*, „Język Polski”, 1948, rocznik XXVIII, s. 47–50.
- SJP PWN – *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/>
- Skarżyński M., *Słownik gniazd słowotwórczych współczesnego języka ogólnopolskiego*, t. 4: *Gniazda motywowane przez liczebniki, przysłówki, zaimki, przyimki, modulanty, onomatopeje, wykrzykniki*, Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2004.
- Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy*, red. M. Zhovtobriukh, Kyiv: Naukova dumka, 1979.
- SUM-11 – *Slovnyk ukrainskoi movy*, Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980, t. 1–11, <http://sum.in.ua/>
- SUM-20 – *Slovnyk ukrainskoi movy onlain*, t. 1–15, *Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond NAN Ukrainy*, 2010–2025, <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>
- Tokarski J., *O kategorii przysłówka*, „Poradnik Językowy”, 1949, z. 2, s. 14–20.
- Topolińska Z., *Z semantyki tzw. przymiotników i przysłówków właściwych*, „Prace Filologiczne”, 1990, t. 35, s. 229–237.
- Vyzhenko O., *Kudykalo*, <http://abetka.ukrlife.org/zhyvycya.htm>
- Wołodźko E., *Przysłówki w języku rosyjskim i polskim*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1984.